

Osamnaesti kongres Međunarodnog udruženja za novolatinske studije

Leuven, 31. srpnja – 5. kolovoza 2022.

Međunarodno udruženje za novolatinske studije (*International Association for Neo-Latin Studies*, IANLS) svoje skupove ima svake treće godine. Zbog pandemije koronavirusa osamnaesti je kongres, planiran za 2021, održan godinu dana kasnije. Skup je obilježio pedesetu godišnjicu IANLS-a; prvi je kongres, kojim je novolatinska filologija kao struka praktički uspostavljena, bio u kolovozu 1971, također u belgijskom gradu Leuvenu.

Znanstveni skupovi uvijek su povod struci da provjeri gdje je i pokaže što može, što radi i kamo ide – kao zajednica, organizam drugačiji od zbroja individualnih članova. Pedeseta obljetnica IANLS-a takvu refleksiju potiče u još većoj mjeri. Krug se zatvorio, ne samo simbolično; tijekom pedeset godina znanstvene su se generacije izmijenile najmanje triput. Oni koji su 1971. bili mladi znanstvenici danas su doajeni, tadašnjih doajena više nema.

Razvoj struke (i akademske zajednice općenito) pokazuju već brojke. Prvi je kongres u Leuvenu 1971. okupio osamdesetak izlagača (zbornik radova objavljen 1973. donio je 68 njihovih referata);¹ ovog kolovoza na kongresu je održano oko 220 izlaganja u glavnom programu (u šest do osam paralelnih sesija dnevno), uz pet pozvanih plenarnih predavanja i osam postera. Donijet ću ovdje opći osvrt na program 18. kongresa, upozoravajući da su, za sve koji žele znati više i detaljnije, program i knjiga sažetaka slobodno dostupni na internetskom portalu IANLS-a (<https://ianls.com/>).

Paralelne su sesije osamnaestog kongresa pripadale dvjema vrstama: *posebne* su unaprijed prijavljene i dogovorene skupine referata, a one ostale okupljale su pojedinačna izlaganja kako su ih razvrstali organizatori. I posebne i obične sesije organizirane su tematski, tako da će mi poslužiti za analizu interesa i smjerova istraživanja na području novolatinskih studija.

Glavnina se sesija temeljila na osnovnim kategorijama književne povijesti, obrađujući autore (Nicasius Ellebodus, Marc-Antoine Muret, Boccaccio, te trojica talijanskih autora koje je kao dio novolatinskog kanona posebno istaknuo Benedetto Croce 1932: epigramatičar Girolamo Borgia te Giovanni Della Casa i Angelo Costanzo koji su pisali i na talijanskom), djela (novolatinska recepcija Augustinove *De civitate Dei*, *Elogia virorum literis illustrium* Paola Giovija), žanrove (pjesništvo i napose epigram

---

¹ Zbornik *Acta Conventus Neo-Latini Lovaniensis: Proceedings of the First International Congress of Neo-Latin Studies*, ur. J. IJsewijn i E. E. Kessler, Leuven UP; München: Fink 1973. prikazao je Z. Šešelj, *Latina et Graeca* 1 (1974): 4, str. 111.

te prigodnice; paratekstovi u izdanjima antičkih autora; djela vezana uz politiku, religiju, znanost, etimologiju i leksikografiju, tiskarstvo i povijest knjige, gramatičke opise, akademsko govorništvo), razdoblja (XVI. st), pojedine nacije, zemlje, regije i kulturne centre (španjolski humanisti u domovini i u inozemstvu; srednjoevropski humanizam u Češkoj, Slovačkoj, Poljskoj te Ugarskom Kraljevstvu; novolatinski u Švedskoj, Nizozemskoj, Litvi; u Veneciji i Rigi). Osobito su istaknuta bila dva niza posebnih sesija, jedan posvećen novolatinskoj drami kao nadnacionalnom književno-izvedbenom fenomenu (prva sesija o transnacionalnim istraživanjima i razmjenama, druga o teološkom kontekstu drama, treća o recepciji drama u različitim medijima); za taj je niz zaslužan Jan Bloemendal, voditelj projekta *TransLatin: Transnational Cultural Exchange in Early Modern European Drama, Qualitative and Quantitative Analyses*, te drugi niz o novolatinskim prijevodima (prva sesija o prijevodima s grčkog, druga o primjeni teorije prevođenja na novolatinske prijevode) koji su organizirale Annet den Haan i Brenda Hosington.

Daljnje su sesije kombinirale ove kategorije ili razmatrale neku od njihovih podskupina, referirajući o novolatinskom u Italiji Quattrocenta, o odnosu filologije i književnosti u Firenci u doba Medicija, o odnosu novolatinskih georgika i Doba otkrića, o latinskoj i svjetovnoj epici u njemačkim zemljama „Dugog XVII. stoljeća”, o političkim i kulturnim aspektima nadnacionalne ideje *res publica litterarum* u XVI. st, o novolatinskom u Aziji i Americi te o isusovačkoj upotrebi novolatinskog. U potonjoj je sesiji osobito zanimljivo bilo izlaganje Lava Šubarića (Ludwig Boltzmann institut za novolatinske studije, Innsbruck) o problemima sedamnaestostoljetnih isusovaca u Rijeci, gdje je učenička kompetencija u latinskom bila nedostatna, a nastavnici nisu znali traženi pučki jezik – materinski jezik isusovaca-nastavnika većinom je bio njemački, dok su riječki građani željeli da njihova djeca dobro nauče talijanski (iako su mogla razumjeti hrvatski te je bilo pokušaja da na početnom stupnju učenja baš to bude nastavni jezik).

Teme su sesija bile i uže filološke – kodikologija i kritika teksta te filološke marginalije u rukopisima, osobito u XIV. st. – zatim vezane uz rod u književnosti (odnosno uz novolatinske autorice), uz primjenu različitih književnoteorijskih modela na novolatinske korpuse (u ovoj su sesiji na kraju, nažalost, bila predstavljena samo dva referata; jedan se oslanjao na modernitet Bruna Latoura, drugi na Aristotelovu metafiziku), uz intertekstualnost u humanističkoj književnosti i uz sociolingvistiku – osim posebne sesije o novolatinskom i višejezičnosti, jedna se bavila odnosom novolatinskog i narodnih jezika, fenomenima poput *code-switchinga*; poticajno je bilo izlaganje Kristi Viiding o interferenciji narodnog jezika i latinskog u Livoniji, na primjeru ispravaka koje je talijanski humanist Giovanni Michele Bruto unio u govor Davida Hilchena iz Rige 1587.

Novinama u struci smatram – na tragu posljednje spomenute teme – promišljanje odnosa latinskog s drugim jezicima, onim narodnima, ali i onim kulturnima, odnosno historijskima – dvije sesije o novolatinskom i „novom starogrčkom” organizirali

su Raf van Rooy i Gianmario Cattaneo, posvetivši ih grčkom pjesništvu i njegovim latinskim paratekstovima, grčkim prigodnicama u latinističkoj kulturi te motivima za korištenje starogrčkog u ranom novovjekovlju, a novolatinskim i grčkim (uključujući i novolatinska djela grčkih autora) bavila se i jedna opća sesija. Inovativni su pristupi, nadalje, promišljanje odnosa novolatinskog i povijesti umjetnosti (u konkretnoj sesiji, one nizozemske i francuske), istraživanje skolastičkog latiniteta na sveučilištima XVI. i XVII. st. (projekt 'Schol'art' istražuje utjecaj sadržaja i jezika akademske skolastičke filozofije na druga kulturna i književna polja) te istraživanje fašističkog latiniteta – potonja tema, kojom se intenzivno bavi projekt Hana Lamersa i Bettine Reitz-Joosse (rezultati su dostupni na internetskom portalu *FLT: Fascist Latin Texts*), istovremeno je fascinantna, važna i riskantna; istraživači su o njoj, smatram, vrlo ozbiljno promislili, ali neutralno predstavljanje istraživačkih rezultata ipak ostavlja mogućnost normalizacije fašizma (koji u Mussolinijevoj Italiji i *jest* bio društvena norma).

Znanstvenom su se „infrastrukturuom” bavile sesije posvećene gotovo stogodišnjem mađarskom nizu izdanja novolatinskih tekstova *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* (niz je 1930. pokrenuo László Juhász, a dosad su objavljena 52 sveska više od trideset autora) te okrugli stol o poučavanju novolatinskog (IANLS ima poseban odbor za pedagošku aktivnost). Dio je pedagoške podrške bila i neformalna sesija „Pitajte mentora”, namijenjena poslijediplomskim studentima i mladim istraživačima.

Na prvom kongresu IANLS-a 1971. sudjelovali su, u sekciji *Croatica*, istraživači hrvatskog latinizma, kako iz tadašnje Jugoslavije, tako i iz inozemstva (u zborniku su radove objavila četvorica: Veljko Gortan i Vladimir Vratović – profesori Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te autori antologije *Hrvatski latinisti*, objavljene 1969–1970. u okviru *Pet stoljeća hrvatske književnosti* – kao i Stjepan (Stéphane) Krešić i Miroslav Marcovich). Hrvatski je latinizam u Leuvenu bio tematiziran i pedeset godina kasnije. Na osamnaestom su kongresu o njemu govorili istraživači iz Hrvatske (Irena Bratičević, Neven Jovanović, Gorana Stepanić, Petar Ušković Croatia) i inozemstva (uz već spomenutog Šubarića, Irina Tautschnig iz Innsbrucka predstavila je nadahnutu interpretaciju poredaba u didaktičkom epu *Philosophia recentior* Dubrovčanina Benedikta Staya, a György Palotás izvijestio je o djelovanju Mihovila Vrančića, Antunova brata, u Poljskoj). Dvoje se hrvatskih znanstvenika bavilo se latinističkim temama nevezanim s Hrvatskom – Petra Matović govorila je o prikazu Brazila u pjesmi *De rusticis Brasiliae rebus* portugalskog isusovca Joséa Rodriguesa de Melo (1723-1789), a Šime Demo predstavio je impresivnu računalnu analizu 810 ranonovovjekovnih latinskih djela s područja filozofije temeljenu na najčešćim (funkcionalnim) riječima (usput, Šime Demo na osamnaestom je kongresu IANLS-a izabran na važnu funkciju predsjednika Odbora za digitalne resurse udruženja, čime je postao i članom Izvršnoga odbora IANLS-a).

Znanstveno proučavanje novolatinske književnosti slično je proučavanju bilo kojeg starijeg književnog korpusa; njegova osnovna, „normalna” metoda jest

izvještavanje o pronađenom autoru ili pročitanoj djelu za koje, bez istraživanja, ne bismo znali, i kontekstualiziranje autora ili djela. Takvi su pristupi prevladavali i na osamnaestom kongresu IANLS-a. Istovremeno, struka mora iskušavati i nove pristupe. Zapazio sam ih u povezivanju sa sociolingvistikom, poviješću umjetnosti, s proučavanjem novovjekovne upotrebe starogrčkog, u istraživanju novozapaženih specifičnih fenomena poput upotrebe latinskog na sveučilištima ili u fašističkom režimu (istraživanje renesansnog humanizma ili *res publica litteraria* tradicionalni su primjeri takva pristupa). Dio interesa prenosi se u struku „osmozom” iz drugih srodnih područja, poput rodnih i kolonijalnih studija ili teorije prevođenja (tu su sa strukom tradicionalno povezani povijest, teorija književnosti i filozofija). S druge strane, dio interesa očito nestaje ili zamire – Erazma Roterdamskog spominjala su samo dva referata, Milтона i Petrarku samo jedan (Petarca je bio često usputno spominjan); samo se jedno izlaganje bavilo novolatinskim romanom (onim Ludviga Holberga). Značajna je okolnost da primjena „digitalnih metoda” više nije izolirana u posebne sesije, već se takvi pristupi susreću zajedno s onim tradicionalnijima; tu su, uz spomenuto Demino izlaganje, važna bila i ona Kateřine Bobkove-Valentove o bazi podataka o isusovačkom kazališnom djelovanju u Češkoj te intertekstualne i stilometrijske analize Marianne Pade (za prijevode Brunijeva i Perottija), odnosno Johanna Rammingera (za Brunija, Vallu, Perottija i Anija da Viterbo).

Veliki su kongresi, kako sam spomenuo na početku, prilika i za učenje i za stjecanje iskustva, i zato se od publike početničkih referata očekuje razumijevanje kako za izražavanje na stranom jeziku tako i za sitne stručne greške; pa ipak, neugodno me iznenadilo kad sam primijetio pogrešno skandiranje, greške u čitanju rukopisa i nedovoljno poznavanje općeg povijesnog konteksta (na što su strpljivi kolege poput Dirka Sacréa i Walthera Ludwiga nježno, ali odlučno upozoravali). Ono čega je, po mom sudu, na osamnaestom kongresu bilo iznenađujuće malo bio je sam latinski jezik. Izvorni primjeri, kad su i donošeni na slajdovima, rijetko su se čitali naglas (još rjeđe su čitani onako pomno kako zaslužuju); nisam zapazio referate u cijelosti posvećene leksičkoj, gramatičkoj ili retoričkoj dimenziji novolatinskog teksta ili književnosti; napokon, iako je – uz francuski, španjolski, talijanski, njemački i engleski – i latinski službeni jezik kongresa i IANLS-a, samo su tri izlaganja bila na latinskom, i smještena su u svojevrsan geto pod nazivom „Latine loquamur!”.

Tijekom pedeset godina od prvog do osamnaestog kongresa IANLS novolatinski su se studiji uspostavili kao mala, ali jasno definirana grana unutar književne povijesti. Uz još uvijek intrigantnu neistraženost korpusa – u istraživanju novolatinske književnosti otkrića su gotovo svakodnevna – velik je potencijal grane njezina inherentna komparativnost: jezik i konvencije su isti, koristili se njima u Brazilu, Engleskoj, Italiji, Mađarskoj, Hrvatskoj ili Vijetnamu. Na struci je da u narednih pedeset godina taj potencijal komparativnosti ostvari na znanstveno poticajan način.

Neven Jovanović